

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, професора
Дергачової Вікторії Вікторівни
на дисертацію Гапєєвої Ольги Миколаївни на тему
«Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

1. Актуальність теми. Глобалізаційні процеси та соціально-економічна нестабільність у світі зумовлює високу актуальність забезпечення сталого розвитку країн в умовах принципово нової концепції побудови міжнародного безпекового середовища.

Активізація коопераційних економічних зв'язків між країнами, міграційна політика відкритих кордонів, інтеграція національних фінансових систем, що є наслідком прискореного розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин, безпосередньо зіштовхується з викликами недосконалої системи забезпечення міжнародної економічної безпеки. Це пов'язано, з одного боку, з необхідністю досягнення глобальних Цілей сталого розвитку, які полягають у формуванні гармонійного соціально-еколого-економічного міжнародного простору, а з іншого – непристосованості існуючої моделі міжнародного безпекового середовища до нових умов. Тому парадигма сталого розвитку обумовлює пошук нових підходів до забезпечення міжнародної економічної безпеки.

Саме через масштабність наслідків впливу на сталий розвиток економічна безпека країни, як складова міжнародної економічної безпеки, заслуговує на особливу увагу. Актуальність її дослідження також зростає під впливом динамічних процесів становлення нового світового порядку на засадах сталого розвитку, який потрапляє у коло пріоритетів глобальної економічної безпеки. Важливим у цьому контексті стає визначення та оцінка рівня економічної безпеки країн світу з його подальшим моніторингом, що потребує теоретико-методологічного рівня опрацювання проблеми формування економічної безпеки в умовах сталого розвитку.

Таким чином, дисертаційна робота Гапєєвої О.М. на тему «Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку» є актуальною за виявленою проблемою та поставленими завданнями, а проведене дослідження своєчасним.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається узагальненням та критичним опрацюванням авторкою значної кількості наукових праць вітчизняних та зарубіжних фахівців за досліджуваною проблемою; обробкою за допомогою сучасних методів значного за обсягом та якістю масиву статистичної інформації. Ознайомлення зі змістом дисертації та автореферату дозволяє встановити, що наукові положення належним чином аргументовані, висновки спираються на виважені результати дослідження.

Дисертанткою чітко сформульовано мету і завдання дослідження, у яких простежується зв'язок з об'єктом дослідження. Теоретичні та методичні підходи, обрані авторкою, для отримання наукових результатів та рекомендацій, коректно застосовані та обґрунтовані. Високий рівень достовірності та ґрунтовності отриманих наукових результатів, що підтверджується логічним зв'язком між завданнями, науковими положеннями та висновками, свідчить про особистий внесок автора в розвиток економічної науки, формування новітнього напрямку наукових знань – формування економічної безпеки в умовах сталого розвитку.

Розділи дисертаційної роботи згруповані послідовно та логічно, що в цілому демонструє комплексність та завершеність дисертаційної роботи, а також доцільність побудованої структурно-логічної схеми дослідження.

Методологія дослідження ґрунтується на системному використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, опрацюванні великого статистичного масиву інформації, аналітичних звітів ООН, ОЕСР, МВФ, ВООЗ, Світового банку, нормативних документів органів державного управління України та інших держав, значної кількості наукових публікацій вітчизняних та закордонних вчених.

Таким чином, наукові положення, висновки та рекомендації мають високий ступінь обґрунтованості та достовірності.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження знаходиться у площині найактуальнішої проблематики світової економіки та міжнародних економічних відносин, про що свідчить виконання авторкою наукової роботи відповідно до плану науково-дослідних робіт Маріупольського державного університету: «Теоретико-методологічне забезпечення та розробка інструментарію модернізаційної моделі регіонального розвитку в нових територіально-просторових умовах» (номер держреєстрації 0118U000551; 2018-2020 рр.); Національного технічного університету «Дніпровська

політехніка»: «Міжнародні економічні відносини країн світу у галузях промисловості» (номер держреєстрації 0118U000329; 2018-2019 рр.).

4. Наукова новизна отриманих результатів. Основний науковий результат роботи полягає у розробленні цілісної концепції міжнародної безпеки сталого розвитку і обґрунтуванні на цій основі стратегічних орієнтирів вдосконалення безпекової складової розвитку країн в умовах сталого розвитку.

Найвагомішими науковими досягненнями дисертації можливо виділити наступні:

- вперше розроблено науковий підхід до вивчення міжнародної безпеки сталого розвитку, який відрізняється міждисциплінарністю, багатокритеріальністю та змістом основних етапів, серед яких ідентифікація рівнів безпекового розвитку країн; визначення системи міжнародної економічної безпеки; виявлення залежності рівня безпеки від складових сталого розвитку; упорядкування глобальних чинників та індикаторів міжнародної економічної безпеки країн світу із урахуванням концепції глобального сталого розвитку; обґрунтування компаративного профілю стратегій національної безпеки за групами країн (с.52-53);

- вперше запропоновано використовувати категорії «гомогенність» та «гетерогенність», як характеристики інтегрованих систем національної безпеки країн, що складають основу розробленої системи міжнародної безпеки сталого розвитку; доведено, що стійке співробітництво між країнами сприяє посиленню гомогенності та гетерогенності міжнародного безпекового середовища (с.59);

- вперше міжнародну економічну безпеку країн оцінено на основі запропонованого інтегрального індексу економічної безпеки країни (відображає залежність загального рівня безпеки від складових сталого розвитку), розробленої системи ідентифікації рівнів безпеки (ґрунтується на порівнянні фактичних та граничних значень субіндексів інтегрального індексу міжнародної економічної безпеки), упорядкованих індикаторів міжнародної економічної безпеки (за характером та напрямком впливу); обґрунтовано критичний, небезпечний, незадовільний, задовільний, безпечний та оптимальний стан економічної системи за рівнем безпеки на основі проведеної оцінки (с.147-149);

- аргументовано у якості підходів дослідження міжнародної економічної безпеки, інтеграційний підхід, що дозволяє ідентифікувати поліструктурність системи міжнародної економічної безпеки, яка характеризується: суб'єктною та об'єктною ознаками, ієрархічною структурою з ознаками цілісності та неподільності, емерджентністю, взаємозв'язком та взаємозалежністю, ієрархічністю, компліментарністю, інституційною визначеністю, які доповнюють

раніше обґрунтовані ознаки міжнародної економічної безпеки як системи (відкритість, цілеспрямованість, сталість та нестійкість, синергія) (с.69-70);

- розроблено модель підтримки економічної безпеки на мезорегіональному та галузевому, державному, міжнародно-корпоративному, наднаціональному, метарегіональному та глобальному рівнях, яка включає розвиток взаємодії з питань безпеки між транснаціональними структурами і урядами, переформатування регіональних безпекових інститутів і створення регіональних галузевих ініціатив, посилення безпекових функцій інтеграційних об'єднань, виокремлення та розширення безпекових повноважень міжнародних економічних організацій соціально-економічної та природоохоронної сфер, посилення економічної складової безпекових функцій міжнародних організацій (с. 359-363);

- виходячи з еволюційного розвитку підходів до стратегічного планування, спрямованості, нормативних документів, що регламентують національну безпеку, сформовано компаративний профіль економічної складової стратегій національної безпеки за групами країн з різними типами соціально-економічних систем, розроблено показники міжнародної економічної безпеки країн, що розвиває наукові засади компаративного аналізу міжнародної економічної безпеки країн і дозволяє корегувати стратегії відповідно до вимог сталого розвитку (с.237-238);

- визначено класифікаційні ознаки факторів міжнародної економічної безпеки країн світу: функціональні ознаки (економічна, екологічна, геополітична, соціальна, технологічна), джерела виникнення (внутрішній та зовнішній компонент) та напрями впливу (позитивний, негативний або комбінований), що забезпечує комплексну ідентифікацію детермінант економічної безпеки країни та можливість їх врахування при формуванні безпекової стратегії розвитку національної економіки, підвищення її стійкості, гнучкості та адаптивності у контексті сталого розвитку (с.130-131);

- побудовано інтегровану систему економічної безпеки країни, яка включає послідовні етапи формування безпекової системи, базується на врахуванні чинників, що визначають специфіку основних її складових, обумовлює логічно структуровану, інституційно врегульовану, гнучку, узгоджену із загальними інтересами національної безпеки, адаптовану до умов міжнародного безпекового середовища систему економічної безпеки країни (с.340);

- систематизовано безпекові теорії та концепції, а також упорядковано існуючі моделі економічної безпеки за відповідними складовими: суб'єктно-об'єктною, соціально-економічною та політичною, функціональною, управлінською, інституційно-регуляторною; виділено моделі міжнародної економічної безпеки країн, які враховують характер стратегічної мети у сфері забезпечення економічної безпеки та засоби її досягнення, що обумовлюються

позиціями країни у геоекономічному просторі: захисної та наступальної, що розвиває безпекові студії та визначає подальші наукові розвідки концепції безпеки сталого розвитку (с.66);

- аргументовано зміст концепту міжнародної економічної безпеки, який відрізняється від державоцентризму тим, що враховує іманентні властивості безпеки як системи (сукупність складових, що об'єднані такими спільними функціями, як захист об'єктів безпеки: національних інтересів, безпеки економіки міста, регіону, суб'єкта господарювання, людини та її потреби), як стану (положення національної економіки, що забезпечує сталий розвиток країни, її політичну та економічну незалежність у відповідності до національних інтересів) і як процесу (діяльність, пов'язана із проведенням суб'єктом безпеки внутрішньої та зовнішньої політики, спрямованої на забезпечення національних інтересів і сталого розвитку) (с.37-38);

- систематизовано рівні інституційного забезпечення міжнародної економічної безпеки, до яких віднесено: глобальний, наднаціональний, національний, внутрішньодержавний, базовий, кожен з яких характеризується інституційним механізмом забезпечення економічної безпеки. Встановлено, що умовами ефективної дії інституційного механізму забезпечення економічної безпеки є (1) розподіл обов'язків між державними, регіональними та галузевими інститутами середовища економічної безпеки; (2) наявність зворотного зв'язку та звітності між інститутами на всіх рівнях системи економічної безпеки; (3) показники економічної безпеки країни та її складових; (4) критерії оцінки ефективності безпекових заходів (с.356);

- розкрито виміри міжнародної економічної безпеки країн шляхом структуризації її компонентів: екологічної (захищеність природного комплексу від можливих уражень), економічної (можливість розширеного відтворення і задоволення потреб людини, суспільства і держави, спроможність протистояти загрозам) та соціальної (захищеність соціальних інтересів кожної окремої людини та суспільства в цілому); запропоновано коротко-, середньо- й довгострокові заходи для підвищення рівня економічної безпеки України в контексті сталого розвитку, які ґрунтуються на інструментарії оцінки рівня міжнародної економічної безпеки країн (с.374, 375, 377, 389-391).

5. Науково-практична значущість результатів дослідження.

Обґрунтовані й представлені в дисертаційному дослідженні положення, висновки та рекомендації мають наукове й практичне значення. Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у поглибленні і розвитку теоретичних і методологічних основ, обґрунтуванні підходів до оцінки та забезпечення міжнародної безпеки сталого розвитку, визначення стратегічних орієнтирів вдосконалення безпекової складової розвитку країн в умовах сталого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено інструментарій комплексної оцінки міжнародної економічної безпеки країн на основі запропонованого інтегрального індексу економічної безпеки країни; запропонована модель підтримки економічної безпеки на різних рівнях економічної системи з урахуванням особливостей інституційної конфігурації на кожному з рівнів.

Основні положення дисертаційного дослідження були використані у практичній діяльності: Комітету з питань бюджету Верховної Ради України (довідка № 04-13/14-631 (77753) від 24.06.2020 р.); Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка № 1762/43-14 від 05.05.2020 р.); Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка № 02/110 від 15.05.2020 р.); Української асоціації Римського Клубу (довідка № 1962-25 від 14.04.2020 р.); Департаменту економічного розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 1836-20/35 від 03.02.2020 р.); Дніпровської міської ради (довідка № 7/10-1426 від 16.06.2020 р.); Дніпропетровської торгово-промислової палати (довідка № 490/05-08 від 02.06.2020 р.); Дніпропетровського інвестиційного агентства Дніпропетровської обласної ради (довідка № 35 від 29.05.2020 р.).

Теоретичні положення і практичні рекомендації дослідження використовуються у навчальному процесі Маріупольського державного університету МОН України (довідка № 01-32/402 від 22.06.2020 р.); НТУ «Дніпровська політехніка» МОН України (довідка № 15/20 від 24.06.2020 р.).

6. Повнота викладу наукових положень, висновків та результатів в опублікованих працях

Основні результати дослідження опубліковано в 34 наукових працях, серед яких 22 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 6 публікацій – праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Загальний обсяг публікацій 53,0 д.а., з яких здобувачеві належить 41,42 д.а.

Опубліковані праці повно відображають основні наукові положення, висновки та пропозиції дисертаційної роботи.

7. Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації.

Автореферат повністю відображає основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження, і за послідовністю та логікою представлення матеріалу є повністю ідентичним дисертації.

Автореферат повністю відповідає встановленим вимогам подання результатів дисертаційного дослідження та не містить положень, висновків або рекомендацій, які були представлені раніше на здобуття ступеня кандидата економічних наук.

8. Дискусійні положення та зауваження до роботи. У цілому позитивно оцінюючи представлену до захисту дисертаційну роботу Гапєєвої О.М., слід відзначити, що окремі її положення та висновки є дискусійними, потребують уточнення, більш глибокого дослідження та обґрунтування. До таких зауважень, зокрема, можна віднести наступне:

1. Аналіз теоретичного підґрунтя дослідження міжнародної економічної безпеки з фундаментальним вивчення понять «безпека», «економічна безпека» в авторському баченні базується на напрацюваннях переважно науковців інших країн (с. 39-49). На наш погляд, вивчення шкіл української економіки у контексті вирішуваної проблеми дослідження (с. 50) подано стисло. Не менш значущим та цікавим для роботи могло б стати визначення розбіжностей думок вітчизняних та зарубіжних вчених з поясненням причин. Робота тільки виграла б, якби в ній був представлений порівняльний аналіз позицій науковців, експертів і практиків, що розширило б теорію та методологію забезпечення міжнародної економічної безпеки країн в умовах сталого розвитку.

2. Дослідження ієрархічної диспозиції інституційного забезпечення міжнародного безпекового середовища розвитку світового господарства, дозволило авторці визначити інститути забезпечення безпеки на кожному рівні міжнародної економічної безпеки (табл. 1.4, с. 79). При цьому у дослідженні показано взаємозв'язок інститутів зі структурними компонентами та об'єктом захисту, але не пояснено макроекономічні показники, за якими можна відстежити ефективність дії інститутів на кожному запропонованому рівні.

3. При обґрунтуванні теоретичних положень системи екологічної складової (с.109), соціальної складової (с. 117) економічної безпеки в умовах сталого розвитку, а також ієрархії компонентів системи міжнародної безпеки країн (с. 121), які є ґрунтовними і безперечно важливими, помітно певне узагальнення основних положень без прикладів щодо їх адаптації та використання у різних країнах світу. Також вважаємо, що було б доцільним виокремлення тих важливих положень і процесів зарубіжного практичного досвіду формування нової парадигми міжнародної економічної безпеки в контексті сталого розвитку, які необхідно запровадити у вітчизняну практику.

4. Дослідження безпекової складової стратегій розвитку країн в умовах сталого розвитку (параграф 3.3) має, на наш погляд, дещо теоретизований характер, і не зважаючи на те, що здобувачка представляє значні теоретичні

добробки і здобутки щодо компаративного профілю економічної складової стратегій національної безпеки розвинутих країн і країн, які розвиваються, у той же час важливі практичні рекомендації подекуди не передбачають обґрунтування можливостей і доцільності їх впровадження з визначенням можливих наслідків. У практичній площині варто було б доповнити поданий матеріал у таблиці 3.8 (с. 238) практичними механізмами реалізації економічної складової стратегій національної безпеки.

5. Визначення соціальних, екологічних та економічних показників безпекового розвитку країн (розділі 4) доцільно було б доповнити поясненнями того, що саме вважається гармонійним поєднанням цих показників для досягнення Цілей сталого розвитку, які механізми досягнення такого співвідношення слід застосовувати для країн світу, адже на с. 330 здобувачка зазначає, що «побудова системи економічної безпеки в країнах є неможливою без дотримання балансу соціальних, економічних і екологічних інтересів населення, органів влади та бізнес-структур», але як саме дотриматися цього балансу та що розуміти під цим поняттям у роботі не розкрито повною мірою.

6. Під час формування багаторівневої моделі забезпечення міжнародної економічної безпеки розроблену та детально пояснену концептуальну схему побудови інтегрованої системи економічної безпеки країни у міжнародному безпековому середовищі (с. 340 – 351), доцільно було б доповнити таким етапом, як «узгодження національної доктрини економічної безпеки з аналогічними доктринами інших країн», що дозволило б на початковому рівні формувати інтегровану систему міжнародної безпеки.

7. Щодо індексу економічної безпеки країни (SI), як інтегральної оцінки рівня економічної безпеки країни в глобальному безпековому середовищі (с. 147-153), на наш погляд, потребує додаткового уточнення та обґрунтування кількість відібраних економічних, соціальних та екологічних показників. З тексту дисертації не зрозуміло, чому саме економічних показників включено у розрахунок індексу значно більше у порівнянні з екологічними (с. 149). Також можна було б розширити дисертаційне дослідження, обґрунтувавши рівень цифровізації суспільства, як детермінанту економічної безпеки країн.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Гапєєвої Ольги Миколаївни «Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку» є самостійною і завершеною науковою працею, яка виконана на актуальну тему, характеризується новизною, має теоретико-методологічне і практичне значення. Отримані нові науково обґрунтовані результати в сукупності вирішують важливу наукову проблему, яка полягає у розробці цілісної

концепції міжнародної безпеки сталого розвитку і обґрунтуванні на цій основі стратегічних орієнтирів вдосконалення безпекової складової розвитку країн в умовах сталого розвитку.

Роботу виконано на високому науковому рівні, вона вирізняється серед інших робіт новизною підходів до вирішення поставлених завдань. Структура дисертації логічна, матеріал викладено послідовно, доступно для сприйняття. Обрану тему розкрито, поставлену мету досягнуто, завдання роботи – вирішені.

Дисертаційна робота за змістом та науковим рівнем відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Тема дисертації відповідає паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Дисертаційна робота Гапєєвої Ольги Миколаївни за науковою новизною, теоретичною цінністю, практичною значущістю одержаних результатів, а також за обсягом, змістом і оформленням відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року зі змінами і доповненнями, «Вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» (№ 1220 від 23 вересня 2019 року), а її авторка, Гапєєва Ольга Миколаївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
Міністерства освіти і науки України

Підпис засвідчую:

Учений секретар
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Валерія ХОЛЯВКО